

UDK 821.111.09 Stoker, B.
1 Bošković, R. J. (0:82-992)
Izvorni znanstveni članak
Primljen: 23. 5. 2008.
Prihvaćen za tisak: 19. 9. 2008.

SLAVOMIR SAMBUNJAK
Sveučilište u Zadru
Odjel za kroatistiku i slavistiku
Obala kralja Petra Krešimira IV. 2, HR – 23000 Zadar
ssambunj@inet

STOKEROV "DRAKULA" I BOŠKOVIĆEV PUTOPIS

U članku se uspoređuju prikazi slavenskih naroda i prostora iz Stokerova romana *Drakula* i iz *Dnevnika putovanja iz Carigrada u Poljsku* Ruđera Boškovića. Usporedba je metodološki opravdana stoga što su opisi nekih prostora (Bukovine, Moldavije, Transilvanije, Dobruđe i dr.) zajednički i romanu i *Dnevniku* pa su i razni Slaveni i vidovi njihova života prikazani u obama djelima. No na tome se u članku ne ostaje, već se pretpostavlja da je građu za svoj roman taj irski pisac fantastike mogao uzimati, ne samo iz beletrističke i iz znanstvene, etnološke, povijesne i slične literature, već i iz putopisa po balkanskim zemljama, po Karpatima itd. Točnije, pretpostavlja se da Bram Stoker jest poznao Boškovićev putopis i koristio se nekim podatcima iz njega. Tu pretpostavku omogućuju sljedeća polazišta: 1) Stoker je opis Drakulina lika preuzeo od jednoga hrvatskog pisca, biskupa Nikole Modruškoga. 2) Stokerovo je pripovijedanje o putu prema Drakulinu zamku moglo biti u stanovitu odnosu s romanom *Srce tame* engleskoga pisca slavenskoga porijekla, Josepha Conrada. 3) I Bošković i Conrad djelovali su u Londonu kao i Stoker. 4) Vlad Țepeș Drakulea vojevao je po Bosni zajedno s hrvatskim članovima Reda Zmaja. 5) Vampir je mitski lik i termin, vjeruje se, slavenskoga porijekla. 6) Vlad Țepeș Dracula bio je u raznovrsnim odnosima sa slavenskim jezicima i kulturama, što Bram Stoker zna.

KLJUČNE RIJEČI: R. Bošković, B. Stoker, J. Conrad, Slaveni, putopis, roman, vampir, usporedba

Poznato je da je Bram Stoker (Dublin, 1847.–London, 1912.) literarni portret svojega negativnog junaka, Grofa Drakule, zasigurno preuzeo od jednoga hrvatskoga pisca, biskupa Nikole Modruškoga (o. 1427.–1480.),¹ glagoljaša i latinista, pisca i papinskoga legata na dvoru Matijaša Korvina (1440.–1490.), koji vlaščkoga vojvodu Vlada Țepeșa Drakulu (1431.–1476.) opisuje ovako:

Nije bio osobito visok, no bio je nabijen i mišićav. Njegov nastup djelovao je hladno i na neki način zastrašujuće. Nos mu je bio kao u orla, nozdrve nadute, a lice crvenkasto i suho. Duge trepavice zasjenjivale su širom otvorene, zelene oči; guste crne obrve davale su im prijeteći izgled. Imao je snažne brkove. Zbog

¹ Boris Perić, "Pogovor hrvatskom izdanju Stokerova «Drakule»", str. 352-353; usp. i: Castilia Manea-Grgin, *Povijesni prilozi*, 24 (2005), 28, str. 112-113.

širokih, izduženih sljepoočnica glava mu je djelovala još silnijom. Oko čela nosio je traku s koje su visjeli crni kovrčavi uvojci. Bio je plećat...²

U romanu *Drakula* (1897.) Brama Stokera tomu odgovara sljedeći opis:

Po crtama lica u najvećoj mjeri podsjećao je na orla; nos mu je bio tanak i kukast, a nozdrve neobično svinute; imao je visoko, zaobljeno čelo, dok mu je kosa bila prorijeđena na sljepoočnicama, ali inače gusta. Obrve su mu bile osobito guste te su mu se gotovo spajale iznad nosa, a bile su tako čupave da su se gotovo kovrčale. Usta, koliko sam ih mogao vidjeti ispod njegovih gustih brkova, bila su nepokretna i pomalo okrutna izgleda, s čudnovato ostrim bijelim zubima koji su mu bili istureni preko usana. (...)³

Smjestivši događanja u svojem romanu na Balkanski poluotok, gdje je Drakulina domovina, a hoteći biti uvjerljivim po uzoru na prethodne gotske romane, Bram Stoker je morao sakupiti mnoštvo podataka o tamošnjim krajevima, ljudima i običajima, povijesti i zemljopisu. Da bi to postigao poslužio se nesumnjivo i putopisnom literaturom po Balkanu, posebice o slavenskim, vlaškim, šekeljskim, mađarskim i germanskim pokrajinama. Kad je, dakle, mogao preuzeti opis Drakule i još poneki povijesni podatak od Nikole Modruškoga, možda je pročitao i jedan od najpoznatijih putopisa s toga prostora, onaj nastao iz pera još jednoga Hrvata, Ruđera Josipa Boškovića (1711. – 1787.) – njegov *Dnevnik putovanja iz Carigrada u Poljsku* (Venezia, 1784.).

U tom ne bi trebalo biti ničega neobičnog, ako se zna da je talijanski izvornik Boškovićevo djelo *Giornale di un viaggio da Constantinopoli in Polonia* preveden na više europskih jezika i objavljen u mnogo izdanja,⁴ napisan i više od stotinu godina prije romana *Drakula*, a pisao ga je izuzetno obrazovan i svjetski čuven učenjak. K tome, Ruđer Bošković je dugo boravio u Londonu, mjestu kasnijega nastanka i objavljivanja *Drakule*, gdje se družio s najuglednijim tamošnjim intelektualcima – članovima Kraljevskoga društva.⁵ No presudna je činjenica za ovakvu našu pretpostavku, naime: da je Bram Stoker znao za Ruđera Boškovića i njegov putopis, ipak to da su likovi Stokerova romana jednim dijelom putovali od Engleske do mitskoga Drakulina zamka istim onim putom kojim je putovao Bošković.

Od Engleske do tromede Moldavije, Transilvanije i Bukovine putuje se u romanu, naravno, morem i kopnom, ali dvama osnovnim pravcima: s jugoistoka i sa zapada. Može se vlakom, Orient expressom preko Njemačke, Austrije, Mađarske do Transilvanije i Mittel Landa, dalje kočijom i konjima do Bistrice i Prolaza Borgo

² Prijevod Drakulina portreta donosi B. Perić u navedenu djelu, dok u prilogu rada Castilie Manea-Grgin nailazimo na sljedeći opis Nikole Modruškoga: "Horum tyrannum Draculam nomine, quo ipsi demonem appellat, (...) captivum vidimus, non quidem procero admodum corpore sed membroso sane ac valido, truci vultu atque horrendo, pregrandi et adunco naso, inflatis naribus, tenuit et modice rubenti facie, in qua glaucos patentesque oculos extantia opido cillia vallabant et nigrantia multo vilo supercilia minaces ostentabant; abrasis preterea genis mentoque omni, superiorum laborum parte dumtaxat excepta. Tumentia tempora testae molem augebant. Taurinum collum erectam cervicem latis connectebat humeris, ad quos subnigri crispantes capelli pertinebat".

³ B. Stoker, *Drakula*. Preveo s engleskoga Damir Žugec. Pogovor Boris Perić, Stanek, Varaždin, 1999, str. 20.

⁴ L. Žimbek, "Pogovor Boškovićevu *Dnevniku*", str. 136.

⁵ Bošković, *Dnevnik*, "Predgovor", str. 9.

prema Bukovini. Odatle pak dublje u Karpate do mjesta gdje je dvorac smješten. No može se i brodom do Crnoga mora, do Varne u Bugarskoj i Galatza na granici Moldavije, zatim Dunavom uzvodno udaljavajući se od delte i Crnoga mora, pa dalje vlakom preko Bukurešta, potom kočijom kroz Prolaz Borgo, a onda kao i prvim itinerarom.⁶ Također, a to je nama i najzanimljiviji put, moguće je doprijeti do traženoga mjesta, te skrivene, opasne i udaljene točke u Karpatima, polazeći od Galatza brodom rijekom uzvodno, ili pak kočijama i konjima cestama i stazama uz rijeku do Bukovine i njezine granice s Transilvanijom i Moldavijom. Tim su putom prošli Bošković sa svojim suputnicima kao i neki junaci Stokerova romana: pratili su rijeke Prut, Seret i Bistricu, pritoku jedne od njih,⁷ koja okružuje Prolaz Borgo i čija je okuka, kako kaže Stoker, najbliža Drakulinu zamku.⁸

Prema Stokerovu kazivanju, uzduž tih rijeka trgovali su i kočijašili/kirijašili, brodili, među mnoštvom različitih naroda i jezika,⁹ Slovaci. Prikazuje ih kao neuke, praznovjerne, neuredne, ali slikovite i naočite ljude:

Najneobičnije su izgledali Slovaci, koji su djelovali primitivnije od ostalih, sa svojim velikim stočarskim šeširima, širokim vrećastim hlačama, bijelim lanenim košuljama, te golemim, teškim, kožnatim remenima koji su bili široki tridesetak centimetara, gusto načičkani mjedenim zakovicama. Imali su široke čizme, u koje su zataknuli hlače, te dugu crnu kosu i guste crne brkove. Vrlo su slikoviti, ali ne djeluju privlačno. Na pozornici bi izgledali kao neka stara istočnjačka banda. No, kako sam čuo, vrlo su bezazleni i pomalo im nedostaje prirodnog samopouzdanja.¹⁰

Kožuni su im raznobojni (za razliku od Čeha koji nose bijele). Ponekad su ipak opasni. Drvosječe su i vodiči stoke, nose sjekire na dugačkim ručkama, kojima se služe i kao oružjem, jer vatrenoga nemaju. Podložni su Ciganima koji ih, u romanu, angažiraju na fizičkim poslovima. Vješti su brodari po riječnim vodama: na brzacima i za plovidbu težim mjestima planinskih dijelova rijeka pomažu se konopcima da bi proveli svoje široke brodove.¹¹

Premda u *Dnevniku putovanja* Bošković ne spominje izričito Slovake, može se pretpostaviti da ih je sretao na putu kojim je prolazio, a posebice kada se približavao Poljskoj, kao i Čehe te, naročito, Ukrajince i Poljake, Slavene koji nastanjuju Bukovinu i pomiješani su, graniče i susreću se s Nijemcima, Vlasima i Šekelima.¹² Bošković i njih, navedene Slavene, tek usput spominje, ali je opširnije progovorio prvenstveno o Bugarima, Slavenima smještenima na Balkanskome poluotoku uglavnom južno od Dunava. No Bugari iz Boškovićeve iskustva umnogome podsjećaju na Slovake prikazane u Stokerovu romanu: praznovjerni

⁶ U Stokerovu *Drakuli* tim se itinerarima putuje na početku i na kraju romana, osim što je prikazano još i Drakulino putovanje morem, prilikom Grofova odlaska u Englesku.

⁷ Bošković, *Dnevnik*, karta rute, izvan teksta.

⁸ Floresku i Makneli, *U potrazi za Drakulom*, str. 27-28: Smatra se da je Stoker izvrsno i pouzdano opisao prostor koji nikada nije vidio.

⁹ Šekeli, Cigani, Vlasi/Dačani, Nijemci, Česi, Mađari itd.

¹⁰ Stoker, *Dracula*, str. 6.

¹¹ U Stokerovu *Drakuli* podatci o balkanskim i karpatskim narodima, Slovacima posebice, nalaze se u prvim i posljednjima od 26 poglavlja romana.

¹² <http://en.wikipedia.org/wiki/Bukovina>: Austrijska etnička karta Bukovine.

su, siromašni, iskorištavani, neobrazovani (čak i pismeni među njima – popovi i redovnici koji se služe knjigama na ćirilici, tiskanima pretežito u Veneciji), ali srdačni i gostoljubivi. Kuće su im krajnje sirotinjske, ali imaju svoj stil. Kršćani su, no jedva da znaju "Očenaš" i "Vjerovanje". Ipak, u kućama se i samostanima, te u rijetkim crkvama, dade vidjeti i svetih slika, no ružnih, ponekad samo kartonskih. Bugari žive pomiješani s Turcima i često se s njima žene.¹³

O zajedničkom tome življu, a slavenskom i romanskome poglavito, svjedoče i jezični podatci iz dvaju djela. Grof Drakula u romanu je *bojar*,¹⁴ u povijesnim dokumentima k tome i *voevod*,¹⁵ rođenjem pak pravoslavni vjernik,¹⁶ koji kao takav prisustvuje liturgiji na slavenskome crkvenom jeziku.¹⁷ Kad posvećuje crkve, a izgradio ih je više, postavlja spomen-ploče ispisane crkvenoslavenskim jezikom,¹⁸ jer to je jezik kulture u Vlaškoj i Moravskoj. Navedene socijalne termine pak protumačit će, ne samo navesti, Ruđer Bošković: *bojar* je riječ slavenska a označuje onoga koji u boju zapovijeda vojskom, tj. plemića,¹⁹ široko shvaćeno, predstavnika plemstva koje je izginulo u borbama s Turcima, izginulo ili potpuno osiromašilo. *Vojvodla* je, prema Boškovićevoj etimologiji, isto što i *bojar*: "onaj koji vojsku vodi u boju", gdje je *voj* postalo od *boj*.²⁰ Uz navedene, Stoker se koristi i drugim slavenskim riječima: *pokol* "pakao", *vrolok*, *vlkoslak* (od čega prvi naziv za "vukodlaka" navodi kao slovački a drugi kao srpski),²¹ *vampir* i dr.,²² sasvim u skladu s tematikom svojega gotskog romana. Time Stoker kao da želi naglasiti veze koje je historijski Draculea imao sa Slavenima i Hrvatima: u Korvinovim je pohodima u tursku Bosnu zapovijedao trupama koje su nastojale povratiti izgubljene teritorije, pa je tada zakratko osvojeno i Jajce. Razumije se da je tu Vlad Țepeș Draculea sudjelovao kao sin Zmaja, svojega oca Drakula,²³ poput onoga Zmaja koji je zasjedao u susjednoj Virovitici i od kojega je ostao krasan primjerak istoga onoga amblema koji je proslavio vlaške vojvode Drakule: zmaj što si nožem u vlastitom repu probada potiljak, ili se svojim repom davi.²⁴ No, vratimo se našem problemu!

Boškovićev putopis nosi naslov *Dnevnik putovanja*, pa već on, taj naslov, upućuje na jednu subjektivnu formu – dnevnik. Nismo dosad, međutim, naglasili da je Stokerov *Drakula* također pisan u subjektivnoj formi: u formi pisma i dnevnika. Bošković je među prvima uveo tu formu u putopis.²⁵ Pitanje koje se otud nameće, dakle, jest: Je li možda Stokera poznavanje Boškovićeva putopisa navelo

¹³ Bošković, *Dnevnik*, passim.

¹⁴ Stoker, *Drakula*, str. 22 i 29.

¹⁵ Na pečatu mu je ćirilčni natpis: VLAD VOIVOD M(I)L(OS)TIU B(O)Ž(IE)JU I GOSPODIN ZEMLI UNGROV(LAŠKOI). Usp. Makneli i Floresku, *U potrazi za Drakulom*, slika na str. 76.

¹⁶ Iz političkih razloga poslije prelazi na katoličanstvo.

¹⁷ Rumunjska redakcija crkvenoslavenskoga jezika.

¹⁸ Makneli i Floresku, *U potrazi za Drakulom*, str. 62-63.

¹⁹ Bošković, *Dnevnik*, str. 76.

²⁰ Bošković, *Dnevnik*, str. 111.

²¹ Stoker, *Drakula*, str. 9

²² Smatra se da je *vampir* slavenska riječ, srodna ruskoj *upyr*.

²³ Draculea upravo i znači "sin zmaja": Dracul je "zmaj".

²⁴ Damir Stanić, "Muzej Valpovštine", *Meridijani*, br. 108, listopad 2006, str. 92 i slika na str. 92 i 93.

²⁵ Ivan Pederin, *Hrvatski putopis*, str. 29-30: U formi dnevnika svoje je trgovačko putovanje opisivao i renesansni slikar Albrecht Dürer.

na ideju da svoj roman piše u identičnoj formi? Istina, bilo je i prije romana pisanih u subjektivnoj formi, ali *Drakula* je, kad se izdvoje fantastični i fiktivni dijelovi pripovijedanja, ipak umnogome putopis, upravo kao i Boškovićev *Dnevnik*, a svi čuveni stariji romani pisani u subjektivnoj formi - putopisi baš i nisu. Bili mi u pravu ili ne postavljajući navedeno pitanje, činjenica je da imamo još indicija za tvrdnju da je Stoker poznao navedeno Boškovićevo djelo s opisom putovanja uzduž današnje rumunjske granice s Moldovom, premda Stoker izričito ne navodi Boškovića kao svoj izvor informacija. O mogućnosti da se Stoker ipak poslužio Boškovićem pri pisanju *Drakule*, govorit ćemo u nastavku našega istraživanja proširujući komparaciju!

Jedan od razloga za navedenu pretpostavku mogla bi biti veza koja se daje uspostaviti među Bramom Stokerom i Josephom Conradom, pravim imenom: Józef Konrad Nałecz Korzeniowski (Berdičev/Ukrajina, 1857. – Canterbury/Kent, 1924.), engleskim prozaistom poljskoga porijekla,²⁶ s jedne strane, te usporedba te dvojice s Boškovićem kao njihovim zajedničkim svojevrsnim prethodnikom, s druge strane. Otprilike u doba kada Stoker objavljuje svoj roman *Drakula* (1897.), naime, Joseph Conrad također živi u Londonu i stvara svoju opsežnu priču i/ili kraći roman *Srce tame* (1899.). I taj roman, poput *Drakule*, znatnim dijelom djeluje kao putopis od Zapadne Evrope preko mora do rijeke i onda uz rijeku uzvodno parobrodom prema određenoj točki, samo što je u Conradovu slučaju riječ o putovanju rijekom Kongo u Africi, odnosno Temzom,²⁷ a ne kao u Stokera rijekama na Balkanu. U Conradovu romanu prostor kojem se ekspedicije primiču jest "srce tame", ali na vrlo sličan način govori i Stoker kad misli na Drakulu i njegov dvorac u Transilvaniji: nebo se smračuje,²⁸ tama prijeti i općenito,²⁹ mjesto je mračno. Razumljivi su ti izrazi za tamu i opskurno kad znamo da je na obama mjestima sjedište negativnih junaka, mrtvih za civilizaciju i humanost, okrutnih i zlih, tako da se sintagme o "centru tame" zapravo odnose na te likove koliko i na uže prostore na kojima oni borave. A okruženi su ti živi mrtvaci, Dracula i Kurtz, kosturima i lubanjama koje trunu na kolcima i u ogavnim prašnjavim sanducima, onako otprilike kako se u narodnim pričama Slavena opisuju koliba Babe Jage.³⁰

Sad, Joseph Conrad, Poljak iz Ukrajine koji je tek u dvadesetoj godini naučio engleski, nesumnjivo zna priče o Babi Jagi, a možda zna i za Boškovićevo putovanje kroz Ukrajinu prema Poljskoj, dijelom i vodenim putem: sjećanje na djetinjstvo i sklonost putovanjima lako ga je moglo dovesti u kontakt s putopisima tih prostora, poglavito s Boškovićevim. To dvojako iskustvo, djetinje i čitalačko, moglo je ostaviti

²⁶ Usp. Ivo Vidan, "Conrad, Joseph", u: *Leksikon svjetske književnosti. Pesci*, Glavna urednica Dunja Detoni-Dujmić, Školska knjiga, Zagreb, 2005, str. 234-235.

²⁷ "A i ovo je", rekao je odjednom Marlow, "jedno od mračnih mjesta na zemlji." (...) "Mislio sam na vrlo davna vremena, kad su Rimljani prvi put došli amo (na Temzu, S. S.), prije devetnaest stoljeća" (v. *Srce tame*, str. 8-11)

²⁸ Stoker, *Drakula*, Prvo poglavlje.

²⁹ Stoker, *Drakula*, "omanuti ovde nije samo pitanje života i smrti, nego ćemo i mi postati kao što je on: nečisti stvorovi noći poput njega – bez srca i savesti", cit. u: Floresku i Makneli, str. 163. Usp. i Stoker, *Drakula*, str. 307: "(...) vjerujemo da je Bog s nama u ovoj tmuni, u ovim mračnim satima".

³⁰ Živi u kolibi okruženoj lubanjama nabijenima na kolčeve u ogradi. Usp. María Sánchez Puig, *Guía de la Cultura Rusa*, s. v. Baba Yaga

traga u njegovoj osobnosti i pokazati se preobraženo kroz motive *Srca tame*,³¹ izbiti na površinu u snažnim i mučnim slikama iz toga djela. Također, nije isključeno da su Conrad i Stoker međusobno razgovarali o putopiscima (i Conradovim stvarnim avanturama), posebno pak o Boškoviću koji ih je mogao zainteresirati i zbog svojega londonskoga boravka: dvojica su se velikih pisaca tek u zrelih godinama preselili u London, poput Boškovića, pa, kao ni on, nisu Englezi. No, prvenstveno, Bošković je na obojicu mogao utjecati svojim opisom putovanja uz rijeke uzvodno. Taj Dubrovčanin pritom nije, istina, putovao u "srce tame", njegov je interes znanstven a ne gotski, ali Conrad je znao za priče o okrutnosti u boravištu mitske Babe Jage, a ono je smješteno negdje na kraju pravca kojim se kretao i Bošković – duboko u slavenskim prostorima i svijesti, negdje na sjeveru, gdje je Conrad boravio u djetinjstvu, i još dalje! Također, Bošković ne spominje Vlada Ćepeša Drakulu, možda i ne zna za njega, ali Stoker nesumnjivo zna da se negdje u pravcu Boškovićeve putovanja, samo ako je za njega znao, nalazilo "tamno mjesto". A to je situacija vrlo slična onoj Conradovoj,³² s tim da Stoker ipak nije Slaven. No, on piše o slavenskim predrasudama, kao i Conrad o slavenskim strašnim narodnim pričama, preobražavajući ih, a i kao Bošković u svome putopisu o slavenskoj i romanskoj zaostalosti i strahovitoj eksploataciji siromašnih u Vlaškoj i Moldaviji.

Uz to, na jednom mjestu, pošto su napustili Jassi (Iași), Bošković piše: *U 3 i ¾ stigli smo do neke osamljene krčme. Mjesto oko nje zove se Strojest, a kuće su mu raštrkane. Tu su nam rekli da je Drackhan sat daleko odatle.*³³ Nije li to slično onome što nalazimo u Stokerovu *Drakuli* – vrlo slično spominjanju mjesta *Strajal Strasba* kao onoga koje će junaci sresti putujući Bistricom:

S planina u ovu rijeku teku naizgled bezbrojni potoci, ali budući da nijedan nije prevelik, barem dosad, iako su nesumnjivo snažni zimi i kad se snijeg otopi, jahači možda nemaju prevelikih smetnji. Nadam se da ćemo ih vidjeti prije nego što dođemo do Strasbe; jer ako do tog vremena ne dostignemo Grofa, možda ćemo se morati posavjetovati glede našeg sljedećeg koraka.³⁴

A Drakulin dvorac, ne bi li mogao biti shvaćen kao Boškovićev *Drackhan*? Naime, i Bošković za boravka u Jessiju govori o Bistrici: *Seljaci sijeku velika stabla u šumama u blizini rijeka Moldave, Bistrine i Sereta, u koju rijeku utječu prve dvije, a ona u Dunav.*³⁵ No, nastavimo razmatrati problem Stokerove ovisnosti o Boškoviću, ovaj put obračunajući pažnju sporednim likovima u romanu *Drakula*!

³¹ Iz sličnoga je razloga u Conradovu *Srca tame* jedan od likova Slaven, Rus, pa je i izgledom i ponašanjem trebao predstaviti stanovitu sliku slavenskoga karaktera.

³² Izgleda da je postalo općim mjestom smatrati Balkanski poluotok "srcem tame" u vezi sa Stokerom i Conradom: "Byron began the vogue for using the Balkans as a backdrop for Western literature with the *Childe Harold*, an invaluable descriptive work. But the most influential piece of fiction that has shaped our perception of the Balkans more than any others was *Dracula*, published in 1897. Five years before Conrad, Stoker's novel is a journey into Heart of Darkness. The Balkans is an unknown territory where violence lies the Land of the Undead. Jonathan Harker becomes the evil Count's unwitting agent, enabling Dracula to carry his disease into the heart of civilisation by landing at Whitby in Yorkshire of all places". (Misha Glenn, *The Road to Bosnia and Kosovo: The Role of the Great Powers in the Balkans*, East European Studies: Publications: Meeting Reports, [http://66.102.9.104/search?q=cache:Tpik9FWcLksJ:www.wilsoncenter.org/indeks.cfm%... 5. 6. 2007.](http://66.102.9.104/search?q=cache:Tpik9FWcLksJ:www.wilsoncenter.org/indeks.cfm%...))

³³ Bošković, *Dnevnik*, str. 120.

³⁴ Stoker, *Drakula*, str. 320.

³⁵ Bošković, *Dnevnik*, str. 106-107.

U razvedenoj priči Stoker stvara mnoštvo likova, glavnih i sporednih. Među sporednima nalazi se i neki Makenzi, zastupnik jedne londonske tvrtke u Varni,³⁶ gradu u kojem se odvija malen dio radnje romana. Ali ta kao beznačajnost lika i toga dijela sadržaja romana mogla bi postati važnom činjenicom za nas koji istražujemo vezu Stokera s Boškovićevim putopisom, jer u *Dnevniku putovanja* također nailazimo na sporedan lik, Boškovićeva suputnika, liječnika koji živi u Carigradu i prati putnike do granice Poljske. Taj također nosi prezime Machenzi.³⁷ Je li tim načinom Stoker htio vratiti dug Boškoviću zbog toga što se služio njegovim putopisom pri pisanju svojega romana? Sličan Stokerov postupak, naime, već je ustanovljen u *Drakuli*: u znak zahvalnosti mađarskome učenjaku čijim se istraživanjima služio, Stoker jedan od svojih sporednih likova imenuje Arminiusom.³⁸ Ne možemo sa sigurnošću tvrditi da je sličan postupak upotrijebio u vezi s Boškovićem, ali upozoravamo na jednu daljnju činjenicu koja bi mogla biti i dokazom – naglašavamo pojedinost koja je krajnje neobična po gotovo apsolutnoj podudarnosti: upozoravamo na jedan specifičan i znakovit geografski podatak zajednički *Dnevniku putovanja* Ruđera Boškovića i *Drakuli* Brama Stokera.

Na nekoliko mjesta u romanu Stoker spominje geografske karte toga zabitnoga i udaljenoga prostora, ističući njihovu nepreciznost i nepouzdanost. Teško da je zaista bilo tako u doba kada je nastajao roman *Drakula*, krajem devetnaestoga stoljeća, ta je tvrdnja umnogome sumnjiva: istina je naprotiv da su karte toga prostora bile nepotpune i nepouzdate u doba Boškovićeva putovanja,³⁹ ali čitavo stoljeće iza njega i nisu više nužno bile takve. Bošković je davao precizne podatke o vremenu, brzini kretanja i uvjetima putovanja, između ostaloga i sa svrhom da se prema njegovim podacima isprave nedostaci zemljovida.⁴⁰ I ne samo to! Veliki je prirodoslovac sa sobom ponio i sekstant te je mogao i proračunavati i određivati zemljopisnu širinu i duljinu mjestâ na kojima se nalazio, što je u nekoliko navrata i učinio. Primjerice, za četverodnevna boravka u Jassiju:

Poslužio sam se tim jezerom da odredim horizont i izmjerim visinu Sunca u podne, da bih dobio geografsku širinu. Ali to jezero nije bilo dovoljno dugo, da bi mi obilna površina njegove vode dala traženi horizont, koliko sam se god spustio s aparatom i s okom, pa sam morao pribjeći redukcijama. Izmjerio sam komad nasipa i uzeo to za bazu, onda sam izmjerio dužinu jezera te sam takvim izračunavanjem našao, dne 26. srpnja, da je geografska širina toga položaja 47 stupnjeva i 9 minuta, a posred Jassija mora da je za jednu minutu veća, dakle 47 stupnjeva i 10 minuta. Dva mjerenja visine Mjeseca u meridijanima, u noćima poslije 5-oga i 6-oga srpnja dala su 47 stupnjeva i 12 minuta. U takvo određivanje, koje ne zavisi od tolikih redukcija, jer sam Mjesec gledao uspravno i po njegovu odrazu u jezeru, imam razloga da se nešto više pouzdam.⁴¹

³⁶ Stoker, *Drakula*, str. 311.

³⁷ Bošković, *Dnevnik*, str. 132, kada je karavanu liječnik napustio da se vrati u Carigrad, i passim.

³⁸ Floresku i Makneli, op. cit., str. 155: "To je bio Stokerov način da oduži svoj dug profesoru Arminiusu Vamberiju."

³⁹ Bošković, *Dnevnik*, "Pogovor", str. 136.

⁴⁰ Bošković, *Dnevnik*, "Predgovor", str. 11.

⁴¹ Bošković, *Dnevnik*, str. 116-117.

Najzanimljivije je ipak to da i Stoker u romanu na jednom mjestu, u dijelu gdje se govori o Bistrici, navodi podatak o zemljopisnoj širini, govoreći da se radi o blizu 47 stupnjeva:

(...) ako je za Grofov bijeg do njegova dvorca odabrana neka rijeka, zacijelo je to Sereth, a nadalje Bistrica, od mjesta gdje se sastaju. Zaključili smo da se negdje oko 47. stupnja sjeverne zemljopisne širine zacijelo nalazi mjesto za prelazak područja od rijeke do Karpata.⁴²

Riječ je, dakle, o onom broju koji je Bošković bez apsolutne točnosti izračunao na jednom od mjesta gdje je geografsku širinu mjerio. To ne može biti slučajno! Najvjerojatnije je, dakle, da je Stoker izravno poznao *Dnevnik putovanja*, manje je vjerojatna druga mogućnost: da se koristio kartama ispravljenima po Boškovićevim mjerenjima, ili geografskom literaturom koja govori i o tome da je Bošković zaslužan za ispravljanje karata navedena prostora. Treća mogućnost, pak, da je Stoker iznio istu geografsku širinu koju i Bošković sasvim slučajno, ta mogućnost praktički ne postoji! Nemoguće je da Stoker u svojem romanu navede 47. stupanj geografske širine, a da to nije u vezi s Boškovićevim izračunom u *Dnevniku putovanja*, pogotovo stoga što obojica govore o *približnoj* vrijednosti, dok je za istinske geografske podatke važno da su *apsolutno točni*.

No, da zaključimo! U članku se uspoređuju prikazi slavenskih naroda i prostora iz Stokerova romana *Drakula* i iz *Dnevnika putovanja iz Carigrada u Poljsku* Ruđera Boškovića. Usporedba je metodološki opravdana stoga što su opisi nekih prostora (Bukovine, Moldavije, Transilvanije, Dobruđe i dr.) zajednički i romanu i *Dnevniku* pa su i razni Slaveni i vidovi njihova života prikazani u oba djela. No na tome se u članku ne ostaje, već se pretpostavlja da je građu za svoj roman taj irski pisac fantastike mogao uzimati, ne samo iz beletrističke i iz znanstvene, etnološke, povijesne i slične literature, već i iz putopisa po balkanskim zemljama, po Karpatima itd. Točnije, pretpostavlja se da Bram Stoker jest poznao Boškovićev putopis i koristio se nekim podacima iz njega. Tu pretpostavku omogućuju sljedeća polazišta: 1) Stoker je opis Drakulina lika preuzeo od jednoga hrvatskog pisca, biskupa Nikole Modruškoga. 2) Stokerovo je pripovijedanje o putu prema Drakulinu zamku moglo biti u stanovitu odnosu s romanom *Srce tame* engleskoga pisca slavenskoga porijekla, Josepha Conrada. 3) I Bošković i Conrad djelovali su u Londonu kao i Stoker. 4) Vlad Tepeš Drakulea vojevao je po Bosni zajedno s hrvatskim članovima Reda Zmaja. 5) Vampir je mitski lik i termin, vjeruje se, slavenskoga porijekla. 6) Vlad Tepeš Dracula bio je u raznovrsnim odnosima sa slavenskim jezicima i kulturama, što Bram Stoker zna. 7) Neki postupci i sporedni likovi u *Drakuli* govore o tome da je Stoker volio neizravno kazati kojim se izvorima služio. 8) Jedna geografska širina koja se navodi u Boškovićevu *Dnevniku* i Stokerovu *Drakuli* jest 47 stupnjeva, ali na oba mjesta ona je određena kao približna. 9) Konačno, Bošković je u znanstvene svrhe opisao prostor kojem su bliski i Conrad i Stoker, ali ga shvaćaju kao mitsko "tamno mjesto" i "srce tame".

⁴² Stoker, *Drakula*, str. 319.

LITERATURA

Ruđer Josip Bošković, *Dnevnik putovanja iz Carigrada u Poljsku*, Prevela s talijanskoga Marija Katalinić, Pogovor o Boškoviću i njegovu djelu napisao L. Žimbrek, Zora, Zagreb, 1951.

Joseph Conrad, *Srce tame*, Preveo Vladimir Cvetković Sever, Jutarnji list, Zagreb, 2004.

Misha Glenny, "The Road to Bosnia and Kosovo: The Role of the Great Powers in the Balkans", *East European Studies: Publications: Meeting Reports*, <http://66.102.9.104/search?q=cache:Tpik9FWcLksJ:www.wilsoncenter.org./indeks.cfm%...> (2007-06-05)

Leksikon svjetske književnosti. Pisci, Glavna urednica Dunja Detoni-Dujmić, Školska knjiga, Zagreb, 2005.

Castilia Mañe – Grigin, "Biskup Nikola Modruški o vlaškom knezu Vladu III. Drakuli - Tepešu te o podrijetlu i jeziku Rumunja", *Povijesni prilozi*, 24 (2005), 28, Zagreb, 2005.

Raymond T. McNally i Radu Florescu, *U potrazi za Drakulom. Istinita priča o Drakuli i legendama o vampirima*, Preveli s engleskog dr. Gavro i Nenad Altman, Prosveta, Beograd, 1988.

Ivan Pederin, *Hrvatski putopis*, Maveda, Rijeka, 2007.

María Sánchez Puig, *Guía de la Cultura Rusa*, Centro de Lingüística Aplicada, Madrid, 2004.

Damir Stanić, "Muzej Valpovštine", *Meridijani*, br. 108, listopad 2006.

Bram Stoker, *Drakula*, Preveo s engleskoga Damir Žugec, Pogovor Boris Perić, Stanek, Varaždin, 1999.

DRACULA DI STOKER E RELAZIONE DI VIAGGIO DI BOŠKOVIĆ

RIASSUNTO

Nell'articolo si comparano le immagini dei popoli e delle terre slave nel romanzo *Dracula* di Stoker con quelle nel *Dnevnik putovanja iz Carigrada u Poljsku* di Ruđer Bošković (Ruggero Boscovich). La comparazione è metodologicamente giustificata dato che il romanzo e la relazione di viaggio hanno a che fare con le descrizioni di alcune terre slave (Bukovina, Moldavia, Dobruđe etc.) e di conseguenza gli slavi ed i loro stili di vita compaiono in ambedue i romanzi. L'articolo non si ferma qui ma va avanti con la supposizione che il poeta irlandese il materiale per il suo romanzo fantastico lo potesse trarre quanto dalla letteratura letteraria, scientifica, etnologica, storica e simile, tanto dalle relazioni di viaggio in Karpati e nelle terre balcaniche etc. Si suppone, di fatto, che Stoker conoscesse la relazione di viaggio di Bošković e ne usasse alcuni dati tratti. Questa supposizione si fonda sulle prove seguenti: 1) Stoker la descrizione del personaggio di Dracula l'ha presa da uno scrittore croato,

il vescovo Nikola Modruški 2) La narrazione di viaggio verso il palazzo di Dracula di Stoker può essere in qualche correlazione con il romanzo *Heart of Darkness* di un poeta inglese dalle origini slave, Joseph Conrad 3) Quanto Bošković e Conrad tanto Stoker agivano a Londra 4) Vlad Țepeș Dracula combatteva in Bosnia insieme ai membri croati dell'ordine cavalleresco Il drago 5) Il vampiro è un personaggio e termine mitologico di origine, si crede, slava 6) Boscovich descrive gli spazi intimi quanto a Conrad, tanto a *Dracula* 7) il fatto che Bram Stoker non poteva ignorare era che Vlad Țepeș Dracula era in rapporti stretti con le diverse lingue slave.

PAROLE CHIAVE: *R. Bošković, B. Stoker, J. Conrad, Slavi, relazione di viaggio, romanzo, vampiro, comparazione*